

жаючи на ґрунтовну пізнавальну базу, теоретичну та експериментальну, вивчення фізичних форм нестабільності – найпростіших, вільних від суб'єктивізму – затягнулося на десятиліття.

Економічна нестабільність порівняно, наприклад, з фізичною складніша для наукового пізнання вже через недоступність проведення натурних експериментів. Перефразовуючи відомий вислів, мусимо визнати, що "ми маємо один екземпляр економіки", і тому не маємо права з ним експериментувати. Крім того, природа економічної нестабільності прихована сильним впливом суб'єктивізму, який зберігається в економіці – не в останню чергу через неможливість виконання натурних експериментів у ній.

Суб'єктивізм економічного пізнання легко приховує як саму нестабільність, так і розуміння її причин, тобто розуміння тих явищ, які призводять до непередбачуваної мінливості зовнішніх економічних обставин, котрі тим часом підлягають власне об'єктивним законам розвитку, хоча часто суб'єктивізм наукового пізнання в економіці цю об'єктивність воліє не помічати.

Наприклад, суб'єктивний погляд на такі процеси, як утворення ціни на продукти харчування, зводиться до тверджень на зразок посилань на елементарні закономірності, встановлені для інших економічних обставин, – мовляв, ціни, скажімо, на хліб зростають через збільшення попиту на нього внаслідок зростання заробітної плати. Але, хто, яка категорія населення споживає сьогодні більше хліба, ніж вчора? Ніхто двічі не обідає. Отже, деякий на хліб не зростає, а ціни на нього підвищуються через деякий об'єктивний для сьогоднішньої економіки нестабільний економічний процес, котрий не лише випадає з поля зору дослідників, а навпаки, якого "намагаються вписати" у формальні кліше, для яких немає жодних методологічних підстав.

Приклад з цінами – це лише один випадок, котрий показує, як часто економічні обставини виявляють об'єктивну нестабільність.

Тим не менше, якщо перед нами стоїть завдання збереження розвитку в умовах зовнішньої нестабільності, тоді, передусім, необхідно об'єктивно з'ясувати причини нестабільних – швидкоплинних, непередбачуваних, мінливих – зовнішніх обставин. Розуміючи об'єктивну природу причин економічної нестабільності, отримуємо ґносеологічні умови вироблення рекомендацій щодо управління деяким об'єктом господарювання в стилі його "стійкого розвитку".

Тобто управління розвитком підприємства включає дві складові – як власне його внутрішнє вдосконалення, так і вдосконалення пристосованості до зовнішніх умов, завжди мінливих і не завжди передбачуваних.

Звертаючись до прикладу з історії виробничих і технологічних процесів, ці дві складові (внутрішню та зовнішню) щодо сталого розвитку в умовах нестабільності ілюструє розвиток житла. Спочатку, щоб уникнути несприятливого погоднокліматичного впливу, житло розміщували у географічно вигідних місцях, захищених самою природою – за схилом гори, при долині, де добре пригріває сонце і не дуже морозно. Коли технологія будівництва зазнала вдосконалення, проти нестабільності природних умов почали застосовувати теплоізоляційні матеріали, сейсмологічні конструкції тощо.

Так, розуміння природи "зовнішньої нестабільності" спільно з творчим пошуком "внутрішньої досконалості", яка вже не залежить від нестійких впливів середовища, дозволяють створювати деяку "стійку суть" – у даному прикладі це будівельна конструкція.

Коли ж мова йде про "економічну конструкцію", тобто управління й відповідні технології деякого підприємства, тоді його розвиток має поєднувати науково-обґрунтовану "протидію" мінливим зовнішнім обставинам і таку ж науково-обґрунтовану внутрішньоорганізовану систему управління – експеримент і технології, які разом уже не залежать від нестабільності зовнішнього світу, ринкового середовища.

Отже, щоб зберегти сталий розвиток за нестабільних умов, необхідно точно та об'єктивно ідентифікувати суть цієї нестабільності. До того ж відповідно до цієї суті слід знайти

технологічний та управлінський спосіб досягнення розвитку, який не залежить від неї. З інженерної точки зору це впровадження тих чи інших винаходів. З маркетингової – це пошук відомих ринкових ніш, напрямів збуту. З погляду науково-технічного прогресу – це вдосконалення розв'язків задач, котрі вже поновили зовнішні умови, показуючи новий вид своєї нестабільності. В поняттях управління – це пошук форм організації виробництва, які інваріантні до несприятливих обставин і, крім того, на хронологічній шкалі прогресу стоять далі тих її пунктів, на яких нестабільність виникла.

Коли ж завдання пошуку "відповіді на виклик зовнішніх обставин" розв'язане, тоді його втілення в дійсність становить доволі типовий технічний процес "здійснення управління" на основі визначеної стратегічної мети.

Сталий розвиток підприємства в умовах економічної та соціально-політичної нестабільності потребує мобілізації внутрішніх трудових зусиль, передусім пов'язаних з модернізацією, оновленням і науково-технічним удосконаленням виробництва; з активізацією залучення нових зовнішніх ресурсів – від сировини й фінансових інвестицій до науково-технічних нововведень і маркетингових стратегій. Ця активізація внутрішніх та зовнішніх аспектів стабілізації розвитку охоплює різноманітні напрями організації виробництва.

Література: 1. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: Пер. с англ. / И. Пригожин, И. Стенгерс; [Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.

*Стаття надійшла до редакції
09.09.2008 р.*

УДК 658.012.12:339.9

Каляка С. В.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ВНЕСКУ У ЗРОСТАННЯ ВВП УКРАЇНИ ПІДПРИЄМСТВ – СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

In this article the problem of necessity of providing the stable functioning of industrial enterprise – the entity of foreign economic activity – is considered and formulated.

На сьогоднішній день зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) України тісно пов'язано з ефективністю функціонування промислових підприємств. Сучасні умови функціонування промислових підприємств характеризуються мінливістю, динамічністю, складністю та великою кількістю загроз їх стійкому функціонуванню, що особливо небезпечно для машинобудівної галузі, особливості функціонування підприємств якої є належність до високотехнологічних ринків збуту, що характеризуються великою кількістю конкурентів, швидкістю зміни попиту, зміни технології виробництва.

Серед провідних українських учених, які зробили вагомий внесок у розвиток теоретичних та методологічних положень щодо забезпечення стійкого функціонування підпри-

емств, слід відзначити: О. В. Ареф'єву, В. О. Василенко, В. М. Гринову, О. В. Зеткіна, Ю. Б. Іванова, М. В. Куркіна, Т. С. Клебанову, М. О. Кизима, О. В. Козаченко, Л. О. Лігоненко, В. П. Пономарева, В. С. Пономаренко, В. А. Предборського, О. І. Пушкаря, О. М. Тищенко, О. М. Тридіда, О. М. Ястремську, проте обґрунтування необхідності забезпечення стійкого функціонування промислових підприємств машинобудівної галузі саме тих, що працюють із зовнішніми ринками, потребує проведення окремого дослідження.

Метою статті є оцінка реального стану підприємств, що працюють із зовнішніми ринками, та їх вкладу у зростання ВВП України за допомогою аналізу існуючої ситуації щодо зовнішньоекономічної діяльності за різними рівнями: макрорівень, регіональний, мікрорівень – та за різними часовими періодами.

Підвищена увага до проблеми забезпечення стійкого функціонування підприємств – суб'єктів ЗЕД – машинобудівної галузі економіки України обумовлена наступними причинами: по-перше, суттєвим впливом темпів зростання зовнішньої торгівлі (ЗТ) на зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) України. Зростання ВВП за останні 7 років (2000 – 2007), за даними Державного комітету статистики України [1], має позитивну динаміку та, безумовно, залежить від темпів зростання ЗТ України. Так, у 2000 році, коли було зафіксовано перше зростання ВВП України, а також перше зростання експорту – 118%, імпорту – 116%, а коли спостерігалися найбільші темпи зростання ВВП, а саме: у 2003 р. – 109,6%, у 2004 р. – 112,1%, темпи зростання експорту становили у 2003 р. – 124,1%, у 2004 р. – 139%; імпорту – у 2003 р. – 134,2%, у 2004 р. – 126%, а в останні роки: темпи зростання експорту у 2007 р. – на рівні 125,7%, імпорту – 131%. Аналіз наведених даних дозволяє висунути гіпотезу про наявність залежності між темпами зростання ВВП та темпами зростання ЗТ. Для підтвердження наведеного автором пропонується проведення відповідного аналізу та розрахунок прогнозу зростання ВВП, експорту та імпорту на 2008, 2009, 2010 рр.

Розрахунок цих прогнозних показників пропонується методом Холта [2 – 4], вибір якого серед інших методів прогнозування зумовлено наступним: через те, що він є найбільш точним методом прогнозування для короткострокових періодів, з низьким рівнем помилки прогнозу та використанням двох незалежних параметрів згладжування α , β , які належать інтервалам α ($0 < \alpha < 1$) та β ($0 < \beta < 1$).

В основі методу Холта лежать формули рекурентності подвійного згладжування:

$$\forall p, Y_t(p) = a_t + b_t \times p, \quad (1)$$

де a_t і b_t є значеннями, розрахованими для нахилу та згладжування для часу t , які обчислюються за формулами 2, 3:

$$a_t = \alpha \times Y_t + (1 - \alpha) \times Y_{t-1}, \quad (2)$$

$$b_t = \beta \times (a_t - a_{t-1}) + (1 - \alpha) \times b_{t-1} \quad (3)$$

де $Y_t(t)$ – прогноз у t році;

α – параметр згладжування.

У табл. 1 наведено показники темпів зростання ВВП, експорту, імпорту та розраховані прогнози цих показників.

Таблиця 1

Динаміка зростання ВВП, обсягів імпорту та експорту за роками з розрахованим прогнозом

Роки	Темпи зростання ВВП (%)	Темпи зростання імпорту (%)	Темпи зростання експорту (%)
1997	97,0	98,6	99,10
1998	98,1	86,8	86,80
1999	99,8	80,5	92,30
2000	105,2	116,6	118,80
2001	109,6	112	109,70
2002	105,2	107,4	111,10
2003	109,6	134,7	124,10
2004	112,1	126,9	139,00
2005	102,7	125,8	106,30
2006	107,1	124,8	113,70
2007	107,2	131,2	125,70
2008	110,1	136,3	126,30
2009	111,1	140,4	128,01
2010	111,3	144,4	129,72

Таким чином, аналіз зростання ВВП та експорту – імпорту за період 1997 – 2007 років підтверджує наявність виявленої залежності, а розрахунок прогнозу свідчить про зберігання наведеної залежності у період 2008 – 2010 років. На рис. 1 графічно зображено динаміку зростання ВВП, експорту та імпорту з розрахованими прогнозами на 2008 – 2010 роки.

Рис. 1. Динаміка зростання ВВП, експорту та імпорту в період 1997 – 2007 років з розрахованими прогнозами на 2008 – 2010 роки

По-друге, значною питомою вагою зовнішньоекономічних операцій у формуванні валового внутрішнього продукту України.

У табл. 2 наведено динаміку зміни частки експорту у ВВП України за роками, за даними Державного комітету статистики України [1], та розрахований прогноз на 2008 – 2010 роки.

Аналіз зміни частки експорту за 2001 – 2007 роки свідчить про питому вагу експорту у ВВП України, в останні роки на рівні 38 – 41%, що підтверджує висунуту гіпотезу про наявність залежності між темпами зростання ЗТ та ВВП країни, а розраховані методом Холта [2 – 4] прогнозні значення, які є на рівні 41 – 44%, свідчать про її зростання, та в цілому підтверджується зберігання такої залежності в майбутньому.

Таблиця 2

Динаміка зміни частки експорту у ВВП України за роками та розрахунок прогнозу на 2008 – 2010 роки

№	Роки	Частка експорту у ВВП (%)
1	2001	40,2
2	2002	40,2
3	2003	43,6
4	2004	47,8
5	2005	38,0
6	2006	41,0
7	2007	44,3
8	2008	41,44
9	2009	42,68
10	2010	43,91

На рис. 2 графічно зображена зміна частки експорту у ВВП України за роками та розраховані прогнози на 2008 – 2010 роки.

Рис. 2. Динаміка зміни частки експорту у ВВП України та розрахований прогноз на 2008 – 2010 роки

Таким чином, у 2008 – 2010 роках зберігатиметься висока частка експорту у ВВП України на рівні 40 – 43%, що підтверджує суттєвість впливу зовнішньої торгівлі на зростання ВВП країни.

По-третє, наявною проблемою перспективи розвитку українського експорту, в якому дуже низька частка високотехнологічної продукції: частка експорту України у світовому експорті чорної металургії – 3,58%, хімічної продукції – 0,26%, одягу – 0,21%, оброблених товарів – 0,22%, продукції видобувної промисловості – 0,33%, сільськогосподарської продукції – 0,28% [1].

У табл. 3 наведено зміну частки експорту у 2001 – 2007 роках та розрахований прогноз на 2008 – 2010 роки. Аналіз зміни частки продукції машинобудування в експорті України за 2001 – 2007 роки свідчить про питому вагу продукції машинобудування в експорті України на рівні 14 – 17%, а розрахований прогноз методом Холта [3 – 5] підтверджує зберігання частки продукції машинобудування в експорті на рівні 15 – 16% у майбутньому.

Таблиця 3

Динаміка зміни частки продукції машинобудування України у 2001 – 2007 роках та розрахований прогноз

№	Роки	Частка продукції машинобудування в експорті України (%)
1	2001	14,2
2	2002	14,7
3	2003	15,7
4	2004	17,3
5	2005	13,5
6	2006	14,9
7	2007	16,9
8	2008	15,5
9	2009	15,9
10	2010	15,8

На рис. 3 графічно відображено зміну частки машинобудування у 2001 – 2007 роках та розрахований прогноз на 2008 – 2010 роки.

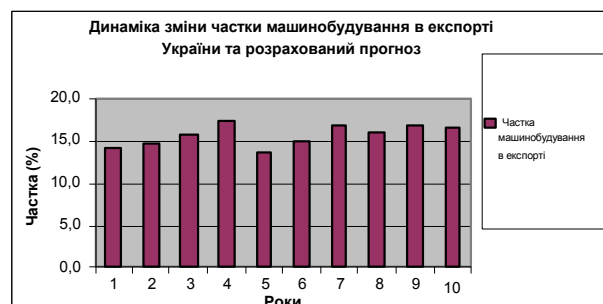

Рис. 3. Динаміка зміни частки продукції машинобудування в експорті України та розрахований прогноз

Таким чином, за період, що аналізувався, було визначено, що продукція машинобудування в українському експорті посідає вагоме місце, частка її в експорті знаходиться на рівні 14 – 17% та посідає друге місце в загальному обсязі українського експорту, а розраховані прогнози підтверджують зберігання рівня цієї частки, що дозволяє зробити висновок про суттєвість впливу продукції машинобудування на розвиток українського експорту та зростання ВВП.

По-четверте, на регіональному рівні: Харківська область, за даними Головного управління статистики Харківської обласної державної адміністрації [2], у 3Т України у 2007 р. зайняла 10 місце серед регіонів України за поставками на експорт (питома вага в експорті України – 2,1 %) та 9 за імпортованими надходженнями (питома вага в експорті України – 3,9 %). Також Харківська область є провідною областю України у промисловому виробництві. Структуру виробництва Харківської області наведено на рис. 4.

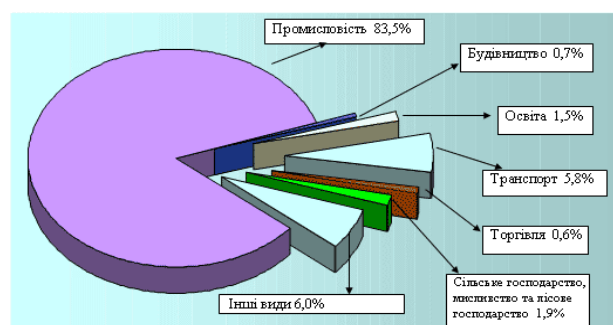

Рис. 4. Структура виробництва Харківської області

У загальному обсязі експорту Харківської області машинобудування займає провідне місце.

Аналіз існуючої динаміки за 2002 – 2007 роки та розрахований прогноз зміни частки продукції машинобудування в експорті Харківської області методом Холта [3 – 5] наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Динаміка зміни частки продукції машинобудування в експорті Харківської області

№	Роки	Частка машинобудування в експорті (%)
1	2001	53,6
2	2002	64,7
3	2003	62,1
4	2004	54,0
5	2005	56,9
6	2006	64,3
7	2007	63,1
8	2008	63,7
9	2009	62,6
10	2010	64,6

Графічно динаміку зміни частки продукції машинобудування в експорті Харківської області у 2002 – 2007 роках та розрахований прогноз наведено на рис. 5.

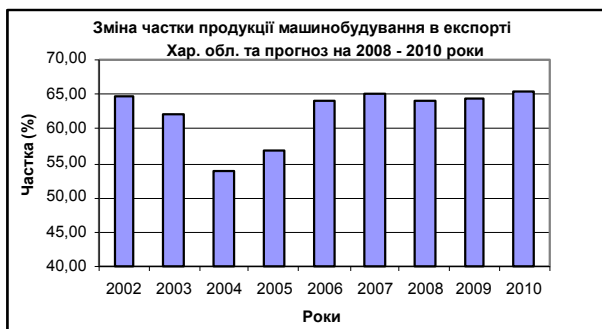

Рис. 5. Частка продукції машинобудування у структурі експорту Харківської області за роками та прогноз

Частка продукції машинобудівної галузі є дуже високою, займає перше місце серед експортованої продукції та має позитивну динаміку розвитку: 2002 р. – 50,1%; 2003 р. – 52,1%; 2004 р. – 54,03%; 2005 р. – 56,89%; 2006 р. – 64,27%, 2007 р. – 66,1% що наочно відображено на рис. 5. Таке позитивне зростання відображається як у відсотковому відношенні, так і в абсолютному: зростання частки машинобудівної галузі у структурі експорту Харківської області, що свідчить про високе значення машинобудування у сталому розвитку Харківської області, основою якого є підприємства – суб'єкти ЗЕД – області. Розраховані значення прогнозу зміни частки продукції машинобудування в експорті Харківської області свідчать про зберігання наведеної високої частки на рівні 64 – 67% у майбутньому.

На сучасному етапі розвитку економіки України багато підприємств, зокрема суб'єктів ЗЕД, опинилися на межі банкрутства внаслідок багатьох причин, дослідження яких потребує більш детального, окремого дослідження, проте абсолютні значення частки збиткових підприємств України, за даними Державного комітету статистики України [1], є дуже високими, що наведено в табл. 5, а також розраховано прогноз методом Холта [3 – 5].

рутства внаслідок багатьох причин, дослідження яких потребує більш детального, окремого дослідження, проте абсолютні значення частки збиткових підприємств України, за даними Державного комітету статистики України [1], є дуже високими, що наведено в табл. 5, а також розраховано прогноз методом Холта [3 – 5].

Таблиця 5

Динаміка зміни частки збиткових підприємств України за роками та прогноз

№	Рік	Частка збиткових підприємств України (%)
1	2000	42
2	2001	41
3	2002	42
4	2003	40
5	2004	38
6	2005	37
7	2006	35
8	2007	34
9	2008	34
10	2009	33
11	2010	32

Графічно зміну частки збиткових підприємств України за період 1999 – 2007 роки та прогноз на 2008 – 2010 роки наведено на рис. 6.

Рис. 6. Динаміка зміни частки збиткових підприємств України

Аналіз динаміки зміни частки збиткових підприємств України (див. табл. 6) свідчить про дуже високу кількість підприємств України (на рівні 35 – 40%), зокрема суб'єктів ЗЕД, які є збитковими серед загальної кількості підприємств України; розраховані прогнози свідчать про передбачуване зниження частки збиткових підприємств до рівня 30 – 35 %, проте темпи зниження є дуже низькі – 1 – 1,5 % щорічно.

За кількістю банкрутств підприємства Харківської області, зокрема суб'єкти ЗЕД, посідають 4 місце серед підприємств України.

На сьогоднішній день частка збиткових підприємств України є досить великою, хоча значно меншою порівняно з попередніми роками, і це свідчить про високий ступінь нестійкості роботи підприємств, зокрема суб'єктів ЗЕД. Кількість підприємств-банкрутів наведено на рис. 7.

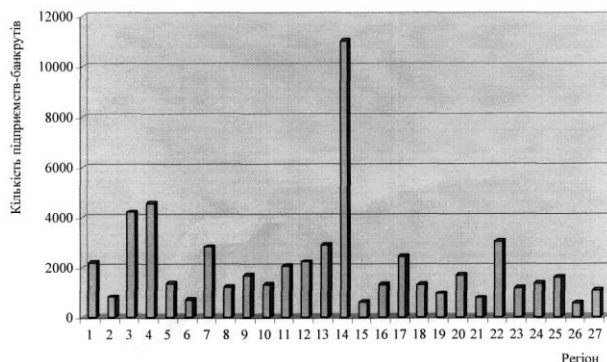

Рис. 7. Кількість підприємств – банкрутів України

Таким чином, зробивши аналіз за часом та розрахувавши прогноз зовнішньої торгівлі (ЗТ), збитковості підприємств України та Харківської області, було:

виявлено та обґрунтовано наявність залежності між темпами зростання ВВП і темпами зростання ЗТ, проте ступінь впливу останніх на темпи зростання ВВП потребує окремого дослідження та має отримати подальший розвиток в економічній науці;

визначено, що питома вага експорту у ВВП України в останні роки знаходиться на рівні 38 – 41%, що підтверджує висунуту гіпотезу про наявність залежності між темпами зростання ЗТ та ВВП країни, а розраховані прогнозні значення на рівні 41 – 44% свідчать про її зростання та в цілому підтверджується зберігання такої залежності у майбутньому і дозволяє зробити висновок про вагомість внеску експорту у виробництво ВВП України;

доведено, що продукція машинобудування посідає вагомe місце в експорті України на рівні 14 – 17% за період, що аналізується, а розрахований прогноз підтверджує зберігання частки продукції машинобудування в експорті на рівні 15 – 16% у майбутньому, що дає можливість зробити висновок про вагомість внеску продукції машинобудування у зростання експорту України та ВВП;

на регіональному рівні проаналізовано та визначено, що частка продукції машинобудівної галузі в експорті Харківської області є дуже високою, займає перше місце серед експортованої продукції та має позитивну динаміку розвитку: 2002 р. – 50,1%; 2003 р. – 52,1%; 2004 р. – 54,03%; 2005 р. – 56,89%; 2006 р. – 64,27%, 2007 р. – 66,1%, розраховані значення прогнозу зміни частки продукції машинобудування у експорті Харківської області свідчать про зберігання наведеної високої частки на рівні 64 – 67% у майбутньому, що дозволяє зробити висновок про суттєвість впливу продукції машинобудування на темпи зростання експорту Харківської області та визначити вагомість внеску у зростання промислового виробництва Харківської області;

визначено, що частка збиткових підприємств України свідчить про дуже високу кількість підприємств України на рівні 35 – 40%, зокрема суб'єктів ЗЕД, які є збитковими серед загальної кількості підприємств України, розраховані прогнози свідчать про передбачуване зниження частки збиткових підприємств до рівня 30 – 35%, проте темпи зниження є дуже низькими – 1 – 1,5% щорічно.

Узагальнюючи та ґрунтуючись на вищенаведеному, можна визначити і сформулювати у загальному вигляді проблему необхідності забезпечення стійкого функціонування промислових підприємств – суб'єктів ЗЕД – машинобудівної галузі.

Література: 1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua. 2. Клебанова Т. С. Методи прогнозування. Учебн. пособие / Т. С. Клебанова, В. В. Иванов, Н. А. Дубровина. – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. – 372 с. 3. Кендалл М. Многомерный статистический анализ и временные ряды / М. Кендалл, А. Стюарт. – М.: Наука, 1976. – 272 с. 4. Канторич Л. В. Математическое программирование в экономике / Л. В. Канторич, А. Б. Горстко. – М.: Знание, 1968. – 96 с. 5. Офіційний сайт Харківської обласної адміністрації // www.khoda.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції
04.07.2008 р.